

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นเด็กเล็กที่เล่นกับเพื่อน ที่เล่นกับแม่ และที่เล่นเอง มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นเด็กเล็กระหว่างกลุ่มที่เล่นกับเพื่อน กลุ่มที่เล่นกับแม่ และกลุ่มที่เล่นเอง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักเรียนชั้นเด็กเล็กของโรงเรียนวัดวังม้า (ชนประสิทธิ์วิทยา) และโรงเรียนบ้านลาดยาว (ปฐมสิทธิ์วิทยาคาร) อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวนนักเรียนโรงเรียนละ 30 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) และได้จัดกลุ่มตัวอย่างนี้เข้ากลุ่มการเล่นแบบสุ่ม (Random assignment) โดยให้แต่ละโรงเรียนมีกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม กลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม จำนวนนักเรียนกลุ่มละ 10 คน คือ

กลุ่มทดลอง ก. เป็นนักเรียนที่เล่นกับเพื่อน

กลุ่มทดลอง ข. เป็นนักเรียนที่เล่นกับแม่

กลุ่มทดลอง ค. เป็นนักเรียนที่เล่นเอง

2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่

2.1 แบบสัมภาษณ์แม่เกี่ยวกับการเล่นของเด็ก ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยได้แนวคิดจากงานวิจัยของสุวดี ศรีเลณวิติ และคณะ เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ทำให้ทราบถึงสภาพแวดล้อมและประสบการณ์การเล่นของเด็ก และความคิดเห็นความสนใจของแม่ที่มีต่อลูกในด้านการเล่นและของเล่น

2.2 แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยรูปภาพแบบ ก. ของทอร์แรนซ์ ซึ่ง อารี รังสินันท์ ได้แปลเป็นภาษาไทย แบบทดสอบนี้กรมการฝึกหัดครูได้ทำการวิจัยหาความเชื่อมั่นในการให้คะแนนและหาความเที่ยงตรงแล้ว และผู้วิจัยได้ใช้คู่มือการตรวจให้คะแนนของกรมการฝึกหัดครูพร้อมทั้งได้ฝึกตรวจให้คะแนนจากผู้เชี่ยวชาญด้วย

2.3 แผนการจัดกิจกรรมการเล่น ผู้วิจัยสร้างขึ้นและได้รับการตรวจพิจารณาแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิ 7 ท่าน แผนการจัดกิจกรรมประกอบด้วยการเล่น 5 ชุด คือ การเล่นเกมบล็อก การเล่นเกมหินเหนียว การวาดภาพระบายสี การเล่นเกมกระดาน และการเล่นเกมกับน้ำ แล้วได้นำแผนการจัดกิจกรรมนี้ไปทดลองใช้ก่อนการทดลองจริง

3. การดำเนินการทดลอง

3.1 นำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์แม่ของนักเรียนชั้นเด็กเล็กในแต่ละโรงเรียน

3.2 นำแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ไปทดสอบนักเรียนในกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมที่ได้สุ่มไว้แล้ว

3.3 ดำเนินการทดลองโดยให้กลุ่มทดลอง ก. เป็นนักเรียนที่เล่นกับเพื่อน แล้วแบ่งนักเรียนเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 5 คน ให้เล่นของเล่นที่ผู้วิจัยนำมาให้ทั้ง 5 ชุด คือ บล็อก หินเหนียว อุปกรณ์วาดภาพระบายสี อุปกรณ์การเล่นเกมกระดาน และอุปกรณ์การเล่นเกมกับน้ำ เวียนกันไป ส่วนกลุ่มทดลอง ข. เป็นนักเรียนที่เล่นกับแม่ ผู้วิจัยได้อบรมแนะนำแม่เกี่ยวกับการเล่นของเล่นทั้ง 5 ชุด ตามแผนการจัดกิจกรรมก่อน แล้วจึงนำของเล่นทั้ง 5 ชุดนั้นไปให้แม่เล่นกับลูกที่บ้าน นักเรียนในกลุ่มทดลอง ก. และกลุ่มทดลอง ข. ได้เล่นของเล่นวันละ 1 กิจกรรม ติดต่อกันจนครบทุกกิจกรรมเป็นเวลา 15 วัน ๆ ละ 30 นาที สำหรับกลุ่มควบคุมเป็นนักเรียนที่เล่นเองโดยไม่ได้รับของเล่นจากผู้วิจัย นักเรียนเล่นตามปกติวิสัยจนครบกำหนดเวลา 15 วันเช่นกัน

3.4 นำแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ฉบับเดิมไปทดสอบนักเรียนทั้งสองโรงเรียนอีกครั้งหนึ่งหลังจากการทดลองเสร็จเรียบร้อยแล้ว เพื่อนำคะแนนความคิดสร้างสรรค์มาวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมแบบ 2 ทาง โดยใช้คะแนนทดสอบก่อนเป็นตัวแปรร่วม และคะแนนทดสอบหลังเป็นตัวแปรตาม

สรุปผลการวิจัย

1. นักเรียนชั้นเด็กเล็กกลุ่มที่เล่นกับแม่ มีความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล้องตัว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ ไม่แตกต่างจากกลุ่มที่เล่นกับเพื่อนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. นักเรียนชั้นเด็กเล็กกลุ่มที่เล่นกับเพื่อน มีความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล้องตัว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ ไม่แตกต่างจากกลุ่มที่เล่นเองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. นักเรียนชั้นเด็กเล็กกลุ่มที่เล่นกับแม่ มีความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล้องตัว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ สูงกว่ากลุ่มที่เล่นเองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากการที่พบว่า นักเรียนชั้นเด็กเล็กกลุ่มที่เล่นกับแม่มีความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล้องตัว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ ไม่แตกต่างจากกลุ่มที่เล่นกับเพื่อน น่าจะเป็นเพราะ

1.1 ลักษณะการเล่นระหว่างกลุ่มที่เล่นกับแม่ และกลุ่มที่เล่นกับเพื่อนต่างก็มีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นในระหว่างการเล่น คือ กลุ่มที่เล่นกับแม่มีแม่คอยดูแลเอาใจใส่ และให้กำลังใจ ในขณะที่เล่นกับลูก จึงทำให้นักเรียนเกิดความมั่นใจและความอบอุ่นใจในการที่จะแสดงความรู้สึกรักนึกถึงของคนออกมา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกรมการศึกษาภายนอกโรงเรียน (2528: 43-44) ที่พบว่า โครงการแม่สอนลูก ช่วยให้เด็กวัย 4 ถึง 6 ขวบ มีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่ขึ้นทุกด้าน สำหรับกลุ่มที่เล่นกับเพื่อนก็มีนักเรียนถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับเพื่อนในกลุ่มทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ขึ้นได้ ดังที่ สลาฟสัน (Slavson, quoted in Hartley, et al. 1952: 8-9)

ได้กล่าวว่า เมื่อเด็กเล่นด้วยกันเป็นกลุ่มจะเกิดปฏิสัมพันธ์และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เด็กสามารถใช้วัสดุหรือของเล่นต่าง ๆ ได้ดี และเป็นการขยายประสบการณ์เดิมของเด็กให้เพิ่มมากขึ้นอันจะนำไปสู่รูปแบบการเล่นชนิดอื่น ๆ ต่อไป ดังนั้นจะเห็นว่า นักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับแม่ และกลุ่มที่เล่นกับเพื่อนเป็นกลุ่มที่มีโอกาสได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์ทางการเล่นโดยตรงทั้งสองกลุ่ม จึงอาจทำให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ได้เท่า ๆ กัน

1.2 เนื่องจากกลุ่มที่เล่นกับแม่และกลุ่มที่เล่นกับเพื่อน ได้เล่นในกิจกรรมที่ผู้วิจัยจัดขึ้นทั้ง 5 ชุด ได้แก่ การเล่นเกมบล็อก การเล่นเกมดินเหนียว การวาดภาพระบายสี การเล่นเกมกระดาษ การเล่นเกมกับน้ำ ซึ่งการเล่นในกิจกรรมเหล่านี้ นักการศึกษาเช่น ลัดดา นิลมะณี (2520: 198) หรือหลายท่านดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า สามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กได้ จึงทำให้นักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับแม่และกลุ่มที่เล่นกับเพื่อน ได้รับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ไปพร้อม ๆ กัน

1.3 เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้นักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับแม่ มีความคิดสร้างสรรค์ไม่แตกต่างจากกลุ่มที่เล่นกับเพื่อนนั้น อาจเป็นเพราะว่า แม่ของนักเรียนยังไม่สามารถใช้คำพูดหรือการกระทำกระตุ้นให้นักเรียนแสดงออกทางความคิดเห็นได้อย่างอิสระเท่าที่ควร เนื่องจากช่วงเวลาที่คุณวิจัยแนะนำแม่ให้เล่นกับนักเรียนตามแผนการจัดกิจกรรมเป็นเวลา 2 วันนั้นยังเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เคยชินของแม่ในการปฏิบัติต่อนักเรียนไม่ได้ทั้งหมด แต่ผลจากการอบรมแนะนำแม่นี้ก็ได้ทำให้แม่เข้าใจและมีทัศนคติที่ดีขึ้นต่อการเรียนของนักเรียน ดังที่แม่ของนักเรียนพูดในขณะที่รับการอบรมว่า "เพิ่งรู้เดี๋ยวนี้เองว่า การที่ลูกตัดกระดาษเล่นนั้นมีประโยชน์ หลงไปที่ลูกหาว่าทำอะไรก็ไม่รู้ทำให้บ้านเลอะเทอะ ต่อไปจะไม่ห้ามลูกเล่นแล้ว" และบางคนก็กล่าวว่า "ไม่เคยทราบมาก่อนเลยว่า ดินเหนียวนี้มีประโยชน์ต่อลูก เพิ่งมาทราบจากคุณครูนี้แหละ" ฯลฯ ดังนั้นจะเห็นว่าถ้าแม่มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กอย่างดีพอ และส่งเสริมการเล่นของนักเรียนอย่างต่อเนื่องแล้วก็จะทำให้นักเรียนที่เล่นกับแม่มีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มที่เล่นกับแม่ก็มีแนวโน้มของความคิดสร้างสรรค์สูงกว่ากลุ่มที่เล่นกับเพื่อน ซึ่งพิจารณาได้จากค่าเฉลี่ยในผลการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4

1.4 เวลาในการสร้างประสบการณ์การเล่นที่ให้กับนักเรียนในกลุ่มทดลองอาจไม่เพียงพอที่จะทำให้เห็นผลแตกต่างในคะแนนความคิดสร้างสรรค์ ด้านความคิดคล่องตัว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ ระหว่างกลุ่มที่เล่นกับแม่ และกลุ่มที่เล่นกับเพื่อน เนื่องจากการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากแม่ของนักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับแม่ ในด้านเวลาเป็นอย่างมาก เพราะแม่ต้องร่วมเล่นกับนักเรียนตามแผนการจัดกิจกรรม ทุกวัน ๆ ละ 30 นาที เป็นเวลา 15 วัน ซึ่งแม่ของนักเรียนต้องอยู่บ้านในช่วงเวลาดังกล่าว ถ้าหากว่าใช้เวลาในการวิจัยนานกว่านี้แล้วก็จะทำให้แม่ของนักเรียนไม่สะดวก เพราะเมื่อเริ่มเข้าฤดูฝน พ่อแม่ของนักเรียนจะต้องไปประกอบอาชีพพำนา หรืออาชีพอื่น ๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดให้นักเรียนทุกกลุ่มในแต่ละโรงเรียนเล่นเป็นเวลา 15 วัน ดังกล่าว

เมื่อมีข้อจำกัดเรื่องเวลาจึงมีผลทำให้คะแนนความคิดสร้างสรรค์ทั้ง 3 ด้านของกลุ่มที่เล่นกับแม่และกลุ่มที่เล่นกับเพื่อน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เลขา ปิยะอัจฉริยะ (2523: 52) ที่พบว่า การให้ประสบการณ์การเล่นแก่เด็กในระยะเวลานานสั้นไม่มีผลต่อความสามารถ ในการแก้ปัญหาหรือต่อการพัฒนาลำดับขั้นพฤติกรรมการเล่นของเด็ก ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าถ้าได้มีการทดลองในระยะเวลานานกว่านี้แล้วผลการวิจัยของนักเรียนในกลุ่มทั้งสองคงจะได้ผลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. จากการที่พบว่า นักเรียนชั้นเด็กเล็กกลุ่มที่เล่นกับเพื่อนมีความคิดสร้างสรรค์ ด้านความคิดคล่องตัว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ ไม่แตกต่างจากนักเรียนกลุ่มที่เล่นเอง น่าจะเป็นเพราะ

2.1 ถึงแม้ว่านักเรียนกลุ่มที่เล่นกับเพื่อน เล่นในกิจกรรมที่ผู้วิจัยจัดให้ทั้ง 5 ชุดแล้วก็ตาม คือ การเล่นเกมบล็อก การเล่นเกมดินเหนียว การวาดภาพพระบายสี การเล่นเกมกระดาน การเล่นเกมหมา แต่เนื่องจากเวลาที่เล่นน้อยอาจทำให้ประสบการณ์การเล่นของนักเรียนยังไม่มากพอที่จะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้ ส่วนนักเรียนกลุ่มที่เล่นเองก็อาจมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น พี่ น้อง หรือเด็กที่อยู่ในละแวกบ้านเดียวกัน ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้ทำให้นักเรียนเกิดประสบการณ์การเล่นได้เช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามนักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับเพื่อนมีแนวโน้มว่าจะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้

มากกว่านักเรียนในกลุ่มที่เล่นเอง ซึ่งพิจารณาได้จากผลการวิจัยนี้ เช่น ด้านความคิดคล่องตัวในกิจกรรมที่ 3 กลุ่มที่เล่นกับเพื่อนได้ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 12.45 กลุ่มที่เล่นเองได้ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 8.40

2.2 เนื่องจากนักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับเพื่อน และในกลุ่มที่เล่นเองเป็นเด็กในวัยเดียวกันและอยู่ในสภาพสังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวไม่แตกต่างกันมากนัก นักเรียนได้รับความรัก ความอบอุ่นเป็นอย่างดีจากครอบครัว ซึ่ง จรรยา สุวรรณทัต (2524: 10) ได้กล่าวว่า ผลจากการศึกษาล้วนแสดงให้เห็นว่าในบรรดาครอบครัวที่อยู่ในเมืองก็ดีและชนบทก็ดี จะมีแบบฉบับการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่แสดงถึงความยึดหยุ่นและความอบอุ่นเป็นอย่างดี จากสภาพพื้นฐานทางครอบครัวของนักเรียนมีความคล้ายคลึงกันสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของนักเรียน ทั้งสองกลุ่ม เมื่อนักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับเพื่อนได้รับประสบการณ์การเล่นจากกิจกรรมที่ผู้วิจัยจัดขึ้นในเวลา 15 วัน ช่วงเวลาดังกล่าวอาจยังไม่เพียงพอที่จะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนได้ ดังนั้นผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จึงทำให้นักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับเพื่อนและนักเรียนในกลุ่มที่เล่นเอง มีความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล่องตัว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ ไม่แตกต่างกันซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของแมคคินนอน (Mac Kinnon อ้างถึงใน สุภาณี สนธิรัตน์ ม.ป.ป.: 319) ที่พบว่า ครอบครัวมีบทบาทต่อการสร้างความคิดสร้างสรรค์ในเด็กมากกว่าเพื่อนของเด็กเอง และเพื่อนบ้าน

3. จากการที่พบว่า นักเรียนชั้นเด็กเล็กกลุ่มที่เล่นกับแม่ มีความคิดสร้างสรรค์ ด้านความคิดคล่องตัว ความคิดริเริ่มและความคิดละเอียดลออ สูงกว่ากลุ่มที่เล่นเองน่าจะเป็นเพราะ

3.1 นักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับแม่ได้รับความรักความเอาใจใส่ดูแลจากแม่ ซึ่งเป็นความต้องการทางด้านจิตใจที่สำคัญสำหรับเด็ก เมื่อได้เล่นกับแม่เช่นนี้แล้ว จึงทำให้นักเรียนเกิดความอบอุ่น มีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ออกมาได้มาก จึงทำให้คะแนนความคิดสร้างสรรค์ทั้ง 3 ด้านของนักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับแม่สูงกว่ากลุ่มที่เล่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ แอนโทนอนอฟสกี (Antonovsky อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2526: 60) ที่พบว่า ความคิดสร้างสรรค์มีความสัมพันธ์ กับการแสดงความรักของแม่ เพราะการ

แสดงความรักเป็นการเอาใจใส่เด็ก ทำให้เด็กได้รับความอบอุ่นปลอดภัย จึงทำให้เด็กกล้าแสดง ความรู้สึกนึกคิดของตนเอง และสอดคล้องกับผลการศึกษาของโรเจอร์ส (Rogers 1970: 146-149) ซึ่งพบว่า ภาวะที่ส่งเสริมให้บุคคลเกิดความ กิดสร้างสรรค์นั้น ได้แก่ ภาวะที่บุคคล รู้สึกปลอดภัย ซึ่งเกิดจากความรู้สึกว่าตัวเองมีค่าและได้รับการยอมรับ รวมทั้งภาวะที่มีเสรีภาพ ทางใจโดยไม่ถูกวิพากษ์วิจารณ์หรือประเมินค่า

3.2 เนื่องจากนักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับแม่ได้เล่นในกิจกรรมที่ผู้วิจัยจัดให้ทั้ง 5 ชุด ได้แก่ การเล่นบล็อก การเล่นดินเหนียว การวาดภาพระบายสี การเล่นกับกระดาษ การเล่น กับน้ำ ซึ่งลัคดา นีละมณี (2520: 198) และนักการศึกษาหลายท่านตั้งที่กล่าวแล้วในบทที่ 2 ให้ ความเห็นสอดคล้องกันว่า การเล่นในกิจกรรมเหล่านี้ สามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของ เด็กได้ จึงทำให้ความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับแม่ได้รับการพัฒนามากกว่ากลุ่มที่ เล่นเอง

3.3 จากการที่ผู้วิจัยได้สังเกตนักเรียนกลุ่มที่เล่นเอง พบว่า นักเรียนจะถูก ปลดปล่อยให้เล่นไปตามธรรมชาติ พ่อแม่ไม่สนใจว่าลูกจะเล่นอะไร อย่างไร เพียงแต่คอยดูไม่ให้เกิด อันตรายต่อลูกเท่านั้น และบางคนที่ต้องช่วยพ่อแม่เลี้ยงน้อง ทำงานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ ลักษณะ ที่พบนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ จรรยา สุวรรณทัต (2524: 142) ที่พบว่า พฤติกรรมการอบรม เลี้ยงดูอย่างหนึ่งของแม่ไทยในครอบครัววัยได้้น้อย คือการอบรมเลี้ยงดูให้เด็กมีพฤติกรรมพึ่งตน เองและรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้รับมอบหมายให้ทำตั้งแต่อายุน้อย และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นิภา ทองไทย (2525: 87) ที่พบว่า การเล่นของเด็กก่อนวัยเรียนในชุมชนเกษตรกรรมชนบทนั้น เด็กจะถูกปล่อยให้เล่นและเรียนรู้กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ การเล่นของเด็กส่วนใหญ่อยู่ในรูป ของการฝึกความชำนาญและทักษะการใช้กล้ามเนื้อ ไม่พบการเล่นที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ด้วยเหตุนี้ นักเรียนในกลุ่มที่เล่นเองจึงไม่ได้รับการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทั้งจากลักษณะการ เล่นและสภาพแวดล้อม จึงมีผลทำให้เกิดความแตกต่างจากนักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับแม่ซึ่งพบได้จาก คะแนนความคิดสร้างสรรค์ ด้านความคิดคล่องตัว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำประเภทของโรงเรียนมาเป็นตัวแปรอิสระด้วย คือ โรงเรียนชั้นเด็กเล็กที่ใช้เงินงบประมาณ และโรงเรียนชั้นเด็กเล็กที่ไม่ใช้เงินงบประมาณ เพื่อต้องการศึกษาเปรียบเทียบว่า ถ้านักเรียนได้เล่นในรูปแบบการเล่นทั้งสามนี้แล้ว คือ การเล่นกับเพื่อน การเล่นกับแม่ และการเล่นเอง ความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนจะแตกต่างกันหรือไม่ ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสัมภาษณ์แม่ พบว่าลักษณะของนักเรียนในโรงเรียน 2 ประเภทมีลักษณะแตกต่างกันดังนี้

โรงเรียนที่มีชั้นเด็กเล็กที่ใช้เงินงบประมาณ

1. นักเรียนมีอายุมากกว่า
2. การศึกษาของบิดามารดาค่อนข้างต่ำกว่า
3. อาชีพของบิดามารดาส่วนใหญ่ทำนา
4. ครอบครัวมีรายได้ต่ำกว่า
5. อยู่ในเขตชุมชนชนบท

โรงเรียนที่มีชั้นเด็กเล็กที่ไม่ใช้เงินงบประมาณ

1. นักเรียนมีอายุน้อยกว่า
2. การศึกษาของบิดามารดาค่อนข้างสูงกว่า
3. อาชีพของบิดามารดามีหลายอาชีพ เช่น ค้าขาย รับราชการ
4. ครอบครัวมีรายได้สูงกว่า
5. อยู่ในเขตสุขาภิบาล

เมื่อนำคะแนนความคิดสร้างสรรค์มาวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมแบบ 2 ทาง พบว่า นักเรียนชั้นเด็กเล็กที่อยู่ในโรงเรียนที่ใช้เงินงบประมาณมีความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล่องตัว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ ไม่แตกต่างจากนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนที่ไม่ใช้เงินงบประมาณ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และไม่พบความแตกต่างในด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนที่เล่น 3 รูปแบบ ในโรงเรียน 2 แห่งด้วย แสดงว่า นักเรียนชั้นเด็กเล็กที่อยู่ในโรงเรียนทั้ง 2 แห่ง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันนั้นเมื่อได้เล่นใน 3 รูปแบบแล้ว ความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนไม่แตกต่างกัน คือ ได้ผลสรุปเหมือนกันว่า

1. กลุ่มที่เล่นกับแม่ มีความคิดสร้างสรรค์ทั้ง 3 ด้าน ไม่แตกต่างจากกลุ่มที่เล่นกับเพื่อน
2. กลุ่มที่เล่นกับเพื่อน มีความคิดสร้างสรรค์ทั้ง 3 ด้าน ไม่แตกต่างจากกลุ่มที่เล่นเอง
3. กลุ่มที่เล่นกับแม่ มีความคิดสร้างสรรค์ทั้ง 3 ด้าน สูงกว่ากลุ่มที่เล่นเอง

ด้วยเหตุที่ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างในโรงเรียนสองประเภทแตกต่างกัน ซึ่งเมื่อนักเรียนเล่นในรูปแบบทั้งสามแล้ว ปรากฏว่าไม่พบปฏิสัมพันธ์ในโรงเรียนสองประเภท และเมื่อนำค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบก่อนเปรียบเทียบกับนอร์ม (norm) ที่กรมการฝึกหัดครูได้วิจัยกับเด็กระดับอนุบาลแล้ว (ดังตารางที่ 41 ในภาคผนวก) พบว่า กลุ่มตัวอย่างครั้งนี้มีคะแนนความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล่องตัว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออใกล้เคียงกับนอร์ม ดังนั้น ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้สามารถที่จะอ้างอิงไปยังประชากรที่มีค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบก่อนอยู่ห่างจากนอร์มคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างครั้งนี้ได้

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า นักเรียนกลุ่มที่เล่นกับแม่มีความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล่องตัว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ สูงกว่ากลุ่มที่เล่นเองนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่าลักษณะการเล่นที่ก่อให้เกิดการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กก่อนวัยเรียน ได้แก่

1. การที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ในการเล่นกับบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เป็นแม่ เนื่องจากแม่เป็นผู้ที่เด็กรักและใกล้ชิดที่สุด ซึ่งความรักความผูกพันอันลึกซึ้งที่แม่มีต่อลูกในขณะที่เล่นนั้นทำให้เกิดภาวะความปลอดภัยทางจิต เป็นบรรยากาศที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์ ซึ่งข้อค้นพบนี้สอดคล้องและสนับสนุนผลการศึกษาของโรเจอร์ส (Rogers 1970: 146-149) และแอนโทนอนอฟสกี (Antonovsky อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2526: 60) ดังนั้นในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจึงจำเป็นต้องให้ความรู้แก่แม่ เพื่อให้แม่เล่นกับลูกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ลักษณะของของเล่นนั้น จะต้องเป็นของเล่นที่กระตุ้นให้เด็กใช้ความคิด สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการของเด็ก และไม่เป็นของเล่นที่มีโครงสร้างตายตัว ซึ่งของเล่นเหล่านี้บางอย่างมีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น ดินเหนียว น้ำ ทราย และบางอย่างสามารถหาซื้อได้ในราคาที่ไม่แพง เช่น ดินน้ำมัน กระดาษ สีฝุ่น สีเทียน ฯลฯ ดังนั้นถ้าได้มีการจัดสภาพการณ์ทางการเล่นด้วยของเล่นประเภทนี้แล้วก็สามารถที่จะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กให้พัฒนาขึ้นได้ดังกล่าว



ข้อสังเกตที่กระทบในการวิจัย

1. ความคิดเห็นของแม่ของนักเรียนชั้นเด็กเล็ก

จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์แม่ของนักเรียนชั้นเด็กเล็ก พบว่า การปฏิบัติตนของแม่เกี่ยวกับการเล่นและของเล่นในโรงเรียน 2 แห่งนี้ ไม่สอดคล้องกัน กล่าวคือ แม่ของนักเรียนในโรงเรียนที่ใช้เงินงบประมาณมีการทำของเล่นให้ลูกมากที่สุด ส่วนแม่ของนักเรียนโรงเรียนที่ไม่ใช้เงินงบประมาณมีการทำของเล่นให้ลูกน้อยที่สุด ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ และเวลาว่างของพ่อแม่ที่แตกต่างกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีผลสะท้อนถึงลักษณะการเล่นของเด็กด้วย โดยจะพิจารณาได้จากการที่นักเรียนในโรงเรียนที่ใช้เงินงบประมาณชอบการวิ่งไล่จับมากที่สุด และนักเรียนในโรงเรียนที่ไม่ใช้เงินงบประมาณชอบเล่นตุ๊กตามากที่สุด (แสดงในตารางที่ 8, 10) และพบว่าแม่บางคนไม่ยอมเล่นกับลูกโดยให้เหตุผลว่า กลัวลูกไม่เกรงกลัว และบางคนตอบว่า ไม่มีเวลา ส่วนในด้านของเล่น แม่บางคนคิดว่าของเล่นเป็นสิ่งสิ้นเปลืองเงินทอง และบางคนให้ความเห็นว่าของเล่นนั้นไม่จำเป็น

2. ลักษณะการเล่นของนักเรียนในกลุ่มที่เล่นกับเพื่อนและในกลุ่มที่เล่นกับแม่

จากการที่ผู้วิจัยสังเกตลักษณะการเล่นของนักเรียนพบว่า ก่อนที่นักเรียนจะวาดหรือทำสิ่งต่าง ๆ เช่น คอปลอก บัณฑิตเหนียว นักเรียนบอกว่าจะวาดหรือจะทำสิ่งหนึ่งแต่เมื่อลงมือกระทำแล้วนักเรียนจะบอกเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เช่น นักเรียนบอก "จะวาดครกอีแต่นซึกัน" แต่เมื่อวาดเสร็จแล้วนักเรียนบอก "รูปคน" หรือนักเรียนบอกว่าจะวาดเสือแต่วาดเป็นบ้านและบันไดหรือนักเรียนบอกว่าจะปั้นส้มแต่ปั้นเป็นดอกไม้ ฯลฯ ซึ่งผลการค้นพบข้อนี้สอดคล้องกับผลศึกษาของ ลิกอน และคณะ (Ligon, et al. cited by Torrance 1962: 86-89) และ มุกินา (2528: 127) ที่พบว่าเด็กเรียนรู้ทักษะของการวางแผนงานเป็นครั้งแรกในวัย 4-6 ขวบ เด็กเริ่มระบุสิ่งที่ต้องการจะวาดหรือต่อ ออกมาเป็นคำพูด แต่การควบคุมกิจกรรมด้วยคำยังอ่อนแอมาก ความคิดของเด็กยังไม่แน่นอน หากจะเปลี่ยนแปลงไปในระหว่างการกระทำสิ่งต่าง ๆ ขณะที่เด็กมองเห็นผลลัพธ์ของการกระทำของตน สิ่งที่ได้จากการสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ ผู้วิจัยพบว่า ในกิจกรรมการเล่นบล็อกนักเรียนส่วนมากบอกชื่อสีแดง และสีเหลืองได้มากกว่าสีน้ำเงิน และไม่สามารบออกลักษณะของรูปทรงสีเหลี่ยมจัตุรัส และทรงกระบอกได้ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ

สุภาพร ประทับฐานกูร (2513: 70) ที่พบว่า เด็กอนุบาลชอบสีอ่อนมากกว่าสีเย็น โดยเรียงลำดับสีที่เด็กชอบมากที่สุดไปหาสีที่ชอบน้อยที่สุด ได้แก่ แดง เหลือง แสด แสดเหลือง เขียว เหลือง แสด แดง ขาว น้ำเงิน เขียว ม่วงน้ำเงิน ม่วงแดง ม่วง เขียวน้ำเงิน และดำ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของเซริษา ใจแก้ว (2524: 108) ที่พบว่า เด็กก่อนวัยเรียนจะมีความสามารถในการบอกชื่อสีและรูปร่างเรขาคณิตได้หรือไม่นั้น เนื่องจากอิทธิพลของสถานศึกษากับดินที่อยู่และอาชีพของบิดามารดาหรือผู้ปกครองที่มีผลต่อความรู้พื้นฐานของนักเรียนในด้านรูปร่างเรขาคณิตและในกิจกรรมการรินน้ำ ตวงน้ำ ผู้วิจัยทดลองนำแก้วที่มีขนาดเท่ากัน 2 ใบ และแก้วที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเล็กกว่าแต่สูงกว่าแก้ว 2 ใบแรก ผู้วิจัยเติมน้ำด้วยปริมาณเท่ากันลงในแก้ว 2 ใบแรกซึ่งมีขนาดเท่ากัน แล้วถามนักเรียนว่าน้ำในแก้วทั้ง 2 ใบนั้นเท่ากันหรือไม่ นักเรียนตอบว่า "เท่ากัน" จากนั้นนำน้ำในแก้วใบที่ 1 เทลงในแก้วใบที่ 3 ซึ่งมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเล็กกว่าแต่สูงกว่าและถามนักเรียนว่า น้ำในแก้วใบที่ 2 กับใบที่ 3 เท่ากันหรือไม่ นักเรียนตอบว่า "ไม่เท่ากัน น้ำในแก้วใบที่ 3 มากกว่าน้ำในแก้วใบที่ 2" จากการทดลองนี้แสดงว่านักเรียนมีความเข้าใจเพียงแต่สิ่งที่ตนเห็นและรับรู้ ซึ่งตรงกับผลการศึกษาของเพียเจท์ (Piaget อ้างถึงใน ประสาท อิศรปริศา 2521: 23) ที่ว่า เด็กวัย 2-7 ขวบไม่สามารถจะเข้าใจความคงที่ของสิ่งที่มีขนาดเท่ากัน ซึ่งแม้จะเปลี่ยนรูปร่างไปแต่ปริมาณยังคงเท่าเดิมอยู่

3. ลักษณะการเล่นของนักเรียนในกลุ่มที่เล่นเอง

จากการที่ผู้วิจัยสังเกตลักษณะการเล่นของนักเรียน พบว่า เด็กถูกปล่อยให้เล่นไปตามธรรมชาติ บางคนก็ต้องเลี้ยงน้อง การเล่นของเด็กจะเป็นการเล่นที่ซ้ำ ๆ กัน ไม่มีการเล่นที่แปลกใหม่ ซึ่งผู้วิจัยสังเกตพบว่า นักเรียนมักจะเล่นซ่อนหา เล่นหม้อข้าวหม้อแกง เล่นกระโดดคยวง เล่นยางวง เล่นหนังสือ เล่นวงล้อรถ เล่นว่าว เล่นต๋อยมวย วาดรูป เล่นตุ๊กตากระดาษ เล่นของเล่นพลาสติก เช่น รถ เครื่องบิน มีดดาบ ตุ๊กตา

4. ลักษณะภาพวาดของนักเรียนในโรงเรียนที่ใช้เงินงบประมาณและในโรงเรียนที่ไม่ใช้เงินงบประมาณ

จากการที่ผู้วิจัยสังเกตพบว่าลักษณะภาพวาดของนักเรียนในโรงเรียนทั้ง 2 แห่งมีลักษณะที่สะท้อนถึงเหตุการณ์และความสนใจของเด็ก คือ นักเรียนที่อยู่ในชุมชนชนบทจะวาดภาพบ้าน

ภูเขา ต้นไม้ ดอกไม้ ดวงอาทิตย์ ฯลฯ แต่ภาพวาดของนักเรียนที่อยู่ในชุมชนที่เจริญกว่าจะเป็น ภาพหุ่นยนต์ มนุษย์ไฟฟ้า จรวด เฮลิคอปเตอร์ ฯลฯ ซึ่งเรื่องเนื้อหาของภาพวาดที่ต่างกันนี้ วาเลเรีย มุคินา (2528: 277) ได้ศึกษาพบว่า ภาพวาดของเด็กที่อยู่ในเมืองต่างจากภาพวาดของเด็กที่อยู่ในชนบทเพราะเด็กได้รับผลกระทบจากทัศนคติของผู้ใหญ่ที่อาศัยอยู่ในที่นั้น มากกว่าจะถูกกำหนดจากตัวสถานที่เอง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้พบภาพวาดของนักเรียนคนหนึ่งซึ่งเขาบอกว่า เป็น "ลูก" ผู้วิจัยถามว่า "ลูกคืออะไร" เขาตอบว่า "ลูกเป็นที่ซังของคนเล่นไพ่และคนกินเหล้า ผมยังเคยไปเลย" ผู้วิจัยสงสัยจึงไปสอบถามทางบ้านของนักเรียนคนนั้นปรากฏว่า นักเรียนได้เคยไปเยี่ยมญาติที่ถูกขังที่สถานีตำรวจเนื่องจากเล่นไพ่ สิ่งนี้แสดงว่าภาพวาดของนักเรียนสะท้อนถึงเหตุการณ์ในชีวิตครอบครัวหรือประสบการณ์ที่ได้รับซึ่งนักเรียนได้เข้าถึงทางอารมณ์ด้วย

5. คำพูดที่แสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน

ในกิจกรรมการเล่นบล็อก เมื่อนักเรียนสร้างเสร็จแล้วเล่าว่า "ถ้าปีศาจมีขนมปังเป็นกำแพง มีเด็กกับแม่ของเขา แม่ให้เด็กไปซื้อขนม เด็กเดินไปพบบ้านปีศาจที่ทำด้วยขนมปังขโมยกินจนหลังคาเหี่ยว ตอนหลังปีศาจจับเด็กกิน และแม่ของเด็กหนีไปได้"

ในกิจกรรมการเล่นดินเหนียว เมื่อนักเรียนปั้นเสร็จแล้วเล่าว่า "หม้อทำอาหารให้ลูกมัน มีกระต่ายเป็นเพื่อนแล้วย้ายบ้านมาอยู่ร่วมกัน พวกสัตว์มาชมสวนดอกไม้ หม้อมีมันก็ไปหาอาหารกินกัน ดอกไม้พ้อมีมันเหี่ยวแล้ว เขาปลูกใหม่ เข้าม่าท่านเศรษฐีมารดต้นไม้และเลี้ยงพวกสัตว์ทั้งหลายและกระต่าย สัตว์พูดกันว่า ถ้าฝนตกแล้วเราเข้าบ้าน" หรืออีกคนหนึ่งพูดว่า "บ้านจรวดใส่หมวก เออคือหมวกนี้เหมือนตะกร้าเลย กระต่ายใส่หมวก"

ในกิจกรรมการวาดภาพระบายสี นักเรียนคนหนึ่งเล่าว่า "โกมีหูด้วยอยู่ข้าง ๆ" หรืออีกคนหนึ่งใช้สีส้มระบายสีรูปต้นไม้แล้วเล่าว่า "ต้นไม้มีตา ปาก ต้นไม้พูดได้" หรือ "สร้างบ้านในรถ" หรือ "บ้านอยู่บนเรือ"

ในกิจกรรมการตัด ปะ กระดาษ นักเรียนคนหนึ่งเล่าว่า "ลูกเจี๊ยบมาคุยผู้หญิงกับผู้ชายเต้นระบำกันได้ต้นไม้"

แสดงว่าความคิดของเด็กได้จากนิทานหรือเรื่องราวที่เด็กได้ฟังมาอย่างมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ด้านการจัดโครงการการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน

1.1 จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า แม่ของนักเรียนทั้ง 2 โรงเรียนมีความเห็นสอดคล้องกันในการเล่นเกม ว่า ลูกจำเป็นต้องเล่น (ร้อยละ 93.33) แสดงว่า แม่เห็นความสำคัญของการเล่นเกม แต่การที่แม่ปล่อยให้ลูกเล่นเองตามธรรมชาตินั้น เพราะแม่ยังขาดความรู้ความเข้าใจและขาดแรงกระตุ้นในเรื่องนี้ ดังที่แม่ของนักเรียนท่านหนึ่งได้พูดว่า "ไม่เคยให้ลูกเล่นดินเหนียว เพราะไม่สนใจให้เล่น แต่เมื่อครูมาแนะนำ เพิ่งมารู้ตอนนี้ว่าดินเหนียวมีประโยชน์ แต่ก่อนไม่ให้เล่นดินเหนียวเพราะคิดว่ามันทำให้สกปรก เปื้อนเลอะเทอะ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวในรายงานการวิจัยของจรรยา สุวรรณทัต (2524: 11) ว่า แม่ทุกฐานะจะมีการตระหนักในความสำคัญของการตอบสนองต่อความต้องการทางจิตใจของเด็ก ด้วยการให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็กอยู่เสมอ แต่ด้วยการที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการเจริญเติบโตทุกด้านของเด็ก จึงทำให้แม่มองเห็นความสำคัญด้านสติปัญญามากกว่าด้านอื่น

ดังนั้นจึงควรที่จะมีหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง เช่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน หรือกรมการพัฒนาชุมชน ให้การศึกษาในเรื่องพัฒนาการเด็กแก่พ่อแม่ผู้ปกครองของนักเรียน อาจจะจัดโดยให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการให้ความรู้แก่ชาวบ้าน และนำที่จะได้นำประโยชน์จากการค้นคว้าวิจัยที่พบในครั้งนี้นำไปใช้ได้ กล่าวคือ ควรสนับสนุนให้แม่ได้ร่วมเล่นกับลูกเพราะการที่แม่เล่นกับลูกแล้วสามารถที่จะทำให้ลูกเกิดความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นได้

1.2 จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า การที่นักเรียนกลุ่มที่เล่นกับแม่มีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนกลุ่มที่เล่นเองในบางกิจกรรมนั้น และมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นได้อีก ถ้าไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลา ดังนั้นจึงเป็นข้อคิดที่ว่าถ้าจะมีโครงการที่ให้ความรู้แก่ชาวบ้านแล้ว ควรที่จะดำเนินการให้ติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอสืบเนื่องกันไป อีกทั้งต้องมีการติดตามประเมินผลทุกกระยะด้วยซึ่งจะทำให้โครงการต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จด้วยดี และอีกประการหนึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนสัมพันธ์กับแม่ของเด็กนั้นพบว่า แม่ส่วนใหญ่ต้องการให้มีการจัดการศึกษาแบบนี้อีก (ดังคำสัมภาษณ์ของแม่) ก็คือการให้ความรู้ถึงบ้านหรือให้ถึงตัวบุคคลเลย ซึ่งผู้วิจัยสังเกตว่า แม่จะยอมรับและปฏิบัติตามคำแนะนำด้วยความเต็มใจเป็นอย่างยิ่ง

1.3 จากการสังเกตผลงานของนักเรียนเมื่อได้เล่นกิจกรรม พบว่า คำพูดที่นักเรียนเล่า เช่น "ยานกำลังขึ้นฟ้า" "หุ่นโบโฮแมน" "คอนโคมีเนียม" "บ้านของป้าสมิธ" "ห้ามมนุษย์ไฟฟ้า" ฯลฯ ซึ่งคำเหล่านี้เป็นประสบการณ์ของนักเรียนที่ได้รับมาจากอิทธิพลของโทรทัศน์ เนื่องจากสื่อมวลชนชนิดนี้ได้เข้าไปมีบทบาทต่อนักเรียนในเขตชุมชนเมือง และกำลังจะเข้าไปมีบทบาทในเขตชุมชนชนบทอีกด้วย ดังนั้น การเสนอรายการของโทรทัศน์ควรมีคุณค่าต่อเด็ก รวมทั้งเผยแพร่ความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้ใหญ่ด้วย เช่น การเสริมสร้างทัศนคติที่ถูกต้องต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตร

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยแบบเดียวกันนี้กับเด็กที่อยู่ในสภาพการณ์ที่แตกต่างออกไป เช่น สลัม หรือชุมชนในเมืองใหญ่ เพื่อเปรียบเทียบว่าเมื่อเด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ต่างจากการวิจัยครั้งนี้แล้ว ผลที่ได้จะแตกต่างกันหรือไม่

2.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างแม่และลูก ที่อาจมีต่อพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ และควรให้มีระยะเวลาในการทดลองที่นานกว่านี้ เพื่อที่จะได้เห็นผลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.3 ควรทำการทดลองโดยใช้รูปแบบการเล่นอื่นกับบุคคลอื่นในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้กับเด็ก เพื่อเปรียบเทียบว่ารูปแบบการเล่นใดที่จะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้อีก เช่น ห้อเล่นกันลูก ที่เล่นกับน้อง เป็นต้น